

RECENZJE

BIAŁA J. & MANECKI A. – Bibliografia meteorytyki polskiej (1805–2010). Polskie Towarzystwo Meteorytowe, Sosnowiec 2011.

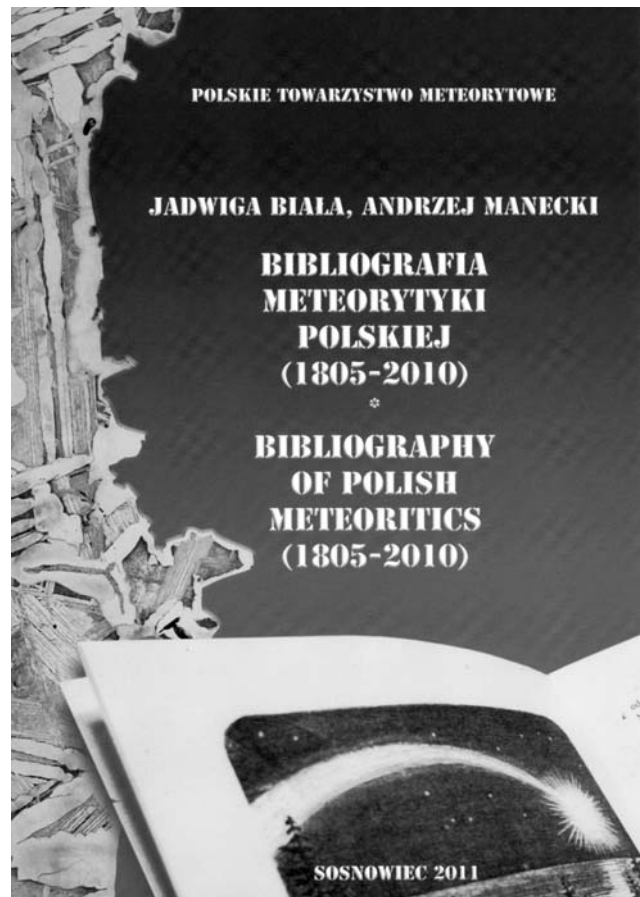
Zamykając rok 2011, przypominamy, że uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej został on ustanowiony Rokiem Jana Heweliusza. Może wydać się dziwne, że robimy to na łamach pisma geologicznego. Chcemy w ten sposób nawiązać do meteorytyki polskiej, która, nie licząc dokonania polskich astronomów epoki renesansu, odnosi się do XVII-wiecznej tradycji badań ciał niebieskich, gdy słowo „meteorytyka” jeszcze nie istniało. W tym miejscu, obok Jana Heweliusza – autora *Cometographii* i *Selenographii*, trzeba wymienić przede wszystkim osobę Stanisława Lubienieckiego (1623–1675), chciałoby się powiedzieć prekursora meteorytyki polskiej, autora *Theatrum Cometicum*, dzieła będącego najobszerniejszym spisem komet i spadających gwiazd do wieku XX. W swym dziele Lubieniecki wymienia ponad 400 komet, o których informacje zebrał korespondując bezpośrednio z większością najznamienszych astronomów swojej epoki. W tamtych czasach kometami nazywano zarówno same komety, jak i meteory – spadające gwiazdy – jeśli tylko miały ogon. Zatem bez wątplenia wśród tych 400 komet są również te odnoszące się do spadającej materii kosmicznej. Dopiero współcześnie powoli odkrywamy i doceniamy ten tekst.

Niech nas dalej prowadzi słowo meteorytyka, określająca niezwykle dyscyplinę będącą konglomeratem astronomii, astrofizyki, astrobiologii, kosmologii, geologii, mineralogii, petrografii, chemii, fizyki, ale także historii, kultury, a nawet archeologii i prawa. Nie sposób pominąć jej aspektów kolekcjonerskich i poszukiwawczych. Ciągłe emocje budzi wyszukiwanie nowych meteorytów i odkrywanie nieznanych struktur impaktowych. Meteorytyka to dziedzina zaledwie 200-letnia, pisana historią Ernsta Chladniego (1756–1837), który pierwszy, w 1794 roku, przeciął dyskusję o pochodzeniu aerolitów, uznając ich kosmiczne pochodzenie. W tę przestrzeń czasową w pełni wpisuje się polska historia meteorytyki. Trzeba o tym pamiętać, gdyż nawet w środowiskach związanych z naukami o Ziemi i kosmosie nie istnieje szersza świadomość tak znamienitej tradycji i bogactwa polskich wątków w tej dziedzinie.

To z terenu Polski, z okolic Pułtusza, znany jest jeden z najliczniejszych w świecie „deszczów meteorytowych”, liczony dziesiątkami tysięcy okazów spadłych w 1868 roku. Hasło „Morasko” należy z kolei kojarzyć z najobfitym występowaniem meteorytów na terenie Europy. Ilość wydobytej żelaznej materii kosmicznej sięgać może już kilkunastu ton. Ciągłe znajdowane są nowe fragmenty. Najnowsze badania utożsamiające znaleziska z Przelazów koło Świebodzina z meteorytami Moraska prowadzą do postawienia hipotezy o bolidzie wielkopolskim, być może największym spadku średniowiecznej Europy.

Nie licząc innych, ostatnie polskie badania nowszych znalezisk, chociażby meteorytu *Zakłodzie* podniesionego w 1994 roku na Roztoczu oraz najnowszego spadku z Sołtman z 2011 roku, mają już swój zapis nie tylko w literaturze polskojęzycznej, ale i obcej.

Ciekawie rysuje się też perspektywa „czystej geologii”. Tematy związane z „kraterami Moraska”, potencjalnymi strukturami impaktowymi w Sudetach i na Roztoczu, nie

powinny pozostawać poza uwagą następnej generacji geologów.

Dołączymy do tego Wrocław – miejsce śmierci i pochówku Ernsta Chladniego w 1827 roku – w którym nie ginie pamięć o „ojcu meteorytyki”, a w którym rozpoczyna się redagowanie *Meteorites*, angielskojęzycznego pisma poświęconego meteorytom.

Szukając źródeł do analizy wszystkich powyższych zagadnień, należy wziąć do ręki *Bibliografię meteorytyki polskiej (1805–2010)* wydaną przez Polskie Towarzystwo Meteorytowe. Prezentowany tytuł to zaskakujący zbiór pozycji stanowiący dorobek zagranicznych autorów piszących o meteorytach ziem polskich oraz polskich badaczy i naukowców publikujących w języku polskim i w językach obcych w tej dziedzinie. Zaskakujący, gdyż nie zdajemy sobie czasami sprawy, jak znaczące są osiągnięcia na tym polu. W wydawnictwie znajdziemy spis około 1500 pozycji literatury, jak piszą sami autorzy: *prezentującej odpowiedni poziom*. Tę imponującą liczbę sygnuje ponad 600 nazwisk.

Autorami bibliografii są Jadwiga Biała oraz Andrzej Manecki. Jadwiga Biała, doktor astronomii, całe swoje życie związana z Olsztyńskim Planetarium i Obserwatorium Astronomicznym, przez kilkanaście lat była dyrektorem tej placówki. Z wielkim upodobaniem i zaangażowaniem utrzymywała i popularyzowała dorobek polskiej astronomii, zwracając szczególną uwagę na jej aspekty związane z meteorytami. Andrzej Manecki, profesor Akademii Górniczo-Hutniczej i Polskiej Akademii Nauk,

mineralog i petrograf, przez wiele lat reprezentował Polskę w Komisji Kosmomineralogii Międzynarodowej Asocjacji Mineralogicznej (IMA – International Mineralogical Association). Jest on również autorem licznych encyklopedycznych opracowań dotyczących minerałów i meteorytów.

W bibliografii znajdziemy nazwiska bardziej lub mniej znane. Z tych częściej wymienianych wiek XIX reprezentują Domeyko, Jundziłł i Kramsztyk, którzy z powodzeniem popularyzowali „kamienie meteorytowe”. Wiek XX to niewątpliwie epoka Jerzego Pokrzywnickiego, twórcy kanonu polskich meteorytów, którego prace zinwentaryzowano na ponad 4 stronach. Z żyjących badaczy bogato przedstawia się dorobek państwa Humników, a także Karwowskiego i Żbika. Imponująca jest liczba publikacji redaktora wydawanego od prawie 20 lat czasopisma *Meteoryt – Piłskiego*. Bez cytowania nazwisk warto mówić o autorach, których publikacje pojawiły się po roku 2000. Ich

liczba świadczy o dynamicznym rozwoju meteorytyki w naszym kraju. Dostrzec to można w dodanym aneksie za 2011 rok, w którym widnieją aż 52 pozycje. Oznacza to, że w Polsce miesięcznie powstaje co najmniej 5 nowych publikacji w dziedzinie meteorytyki. W dużej mierze jest to zasługą członków Polskiego Towarzystwa Meteorytowego. Ich owocna, blisko 10-letnia działalność (jubileusz obchodzony będzie w 2012 roku) przynosi efekty – jednym z bardziej znaczących jest właśnie *Bibliografia meteorytyki polskiej*.

Tę niezmiernie ciekawą pozycję zainteresowani znajdą przede wszystkim w bibliotekach. Dla chętnych jest też szansa nabycia wydawnictwa bezpośrednio w Polskim Towarzystwie Meteorytowym. Więcej informacji na stronie internetowej: <http://www.ptmet.org.pl/index.htm>.

Wiesław Czajka